

В. М. Тимків,

кандидат наук з державного управління, доцент кафедри державного управління та місцевого самоврядування, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ ТРАДИЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Розглянуто управлінські аспекти адаптації культурного простору України до вимог ЄС засобами традиційної української культури через механізм міжкультурного діалогу.

Considered management aspects of the adaptation of the cultural space of Ukraine to the EU requirements by means of traditional Ukrainian culture through the mechanism of intercultural dialogue.

Ключові слова: культурний простір України, національне культурне надбання, традиційна культура, міжкультурний діалог, мультикультурність, спільний адміністративно-соціальний простір, професійна діяльність, державне управління, орган державної влади.

Key words: cultural space of Ukraine, national cultural heritage, traditional culture, intercultural dialogue, multicultural, common administrative and social space, professional activity, public administration, public authority.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Європейський вибір України полягає у формуванні демократичної, правової, соціальної держави. Культурна політика як складова соціальної політики держави, виступає об'єктом державного управління. ЄС надає величезного значення культурному розмаїттю та багатокультурності при формуванні спільних європейських цінностей, починаючи з Європейської культурної конвенції (1954 р.) [1].

Формування культурного сегмента спільного адміністративно-соціального простору ЄС вказує на необхідність демократичного керування зростаючим культурним розмаїттям. У якості інструмента такого регулювання пропонується міжкультурний діалог.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ ТА НЕ ВИРІШЕНІ РАНІШЕ ЧАСТИНИ ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Соціальні проблеми адаптації країни до умов ЄС є складними. Її соціальна сфера зберігає основні вади "радянської": територіальна диспропорційність, елітарність та корумпованість.

Проблема адаптації культурного простору України до вимог ЄС хоч і розробляється, однак управлінські аспекти її реалізації засобами традиційної української культури через механізм міжкультурного діалогу напрацьована недостатньо [2—5].

Мета цієї статті полягає у вивченні механізмів державного управління адаптацією культурного простору нашої держави до стандартів ЄС засобами традиційної української культури через механізм міжкультурного діалогу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Відповідно до Закону України "Про культуру" під культурним простором України розуміють правове поле, на якому провадиться культурна діяльність та задовольняються культурні, інформаційні та дозвілєві потреби громадян, що охоплює, зокрема, радіо і телебачення, періодичні друковані видання та книговидавничу продукцію, ринок культурних благ, а також культурно-мистецьке середовище [6].

Конституційно Україна — демократична, соціальна держава. Такий дуалізм містить внутрішню суперечність векторного типу — демократична за формою держава може бути недемократичною за змістом, що стримує розвиток її як соціальної держави. Розв'язання цієї проблеми — в утвердженні місцевого самоврядування як складової публічної влади, що забезпечує її децентралізацію на основі принципу субсидіарності і передбачає правову, організаційну та матеріально-фінансову самостійність територіальних громад. На вказаних принципах формується інститут виключних повноважень органів місцевого самоврядування, базовими серед яких є надання жителям територіальної громади високоякісних громадських послуг на основі державних соціальних стандартів.

Основу державних соціальних нормативів у сфері обслуговування закладами культури складають такі поняття, як "базова мережа закладів культури", "вітчизняний (національний) культурний продукт", "культурні блага" "культурні цінності" та "об'єкти культурного призначення".

Базова мережа закладів культури — це галузевий інфраструктурний комплекс державної та комунальної форми власності, діяльність якого спрямована на створення умов для забезпечення розвитку творчості людини, збирання, збереження, використання і поширення інформації про матеріальні та духовні культурні цінності, наукові розробки, а також на забезпечення цілісності культурного простору України, доступності національного культурного надбання, дотримання прав громадян у сфері культури.

До вітчизняного національного продукту належать культурні блага і культурні цінності, створені (надані) вітчизняним виробником.

Відповідно культурні блага — це товари та послуги, що виробляються в процесі провадження діяльності у сфері культури для задоволення культурних потреб громадян (книги, художні альбоми, аудіовізуальні твори та їх демонстрування, аудіопродукція (музичні звукозаписи), твори та документи на новітніх носіях інформації, вироби художніх промислів, театральні та церковні вистави, концерти, культурно-освітні послуги тощо).

Об'єкти культурного призначення — цілісні майнові комплекси клубних закладів (клубів, будинків культури, палаців культури тощо), парків культури та відпочинку, бібліотек, музеїв, архівів історико-культурних заповідників, театально-видовищних закладів (театрів, філармоній, концертних організацій, музичних колективів, ансамблів тощо), кінотеатрів, інших закладів культури; пам'ятки культурної спадщини, предмети колекцій, збирання, фонди, будівлі, споруди культурного призначення та інші культурні цінності.

Відповідно до Закону України "Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей" під останніми розуміють об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства України [6].

Адміністративне право конституційно визначає державу як правову, яка гарантує конституційні соціальні права і соціальні гарантії громадян, регулюючи, насамперед, взаємостосунки між власністю та працею. Галузь адміністративного права сприйнятлива до ідейно-теоретичних та політичних змін і меншою мірою прив'язана до національних традицій, піддається глобалізації і порівнянню. Соціальне пра-

во як підгалузь встановлює соціальні права, які виступають базою соціально-правової компаративістики для порівняльного аналізу законодавства та нормативно-правових актів соціальної сфери.

Глобалізація через механізм правової інтеграції визначає розвиток сучасних правових систем та актуалізує проблеми застосування понятійно-категорійного апарату, зокрема таких дефініцій, як зближення, уніфікація, гармонізація, імплементація, трансформація, інкорпорація, адаптація та інші. Зближення (апроксимація) нормативно-правових масивів відбувається шляхом гармонізації і уніфікації. При цьому адаптація (трансформація) і посилення виступають як способи гармонізації і уніфікації, а соціально-правова компаративістика виступає методом вивчення особливостей нормотворчості, застосування і трактування соціальних стандартів правових систем, що зближуються.

Серед основних міжнародних нормативно-правових актів соціального права ЄС назвемо такі: "Загальна Декларація прав людини" (1948р.); "Міжнародний Пакт про економічні, соціальні і культурні права" (1948р.); "Європейська культурна конвенція" (1954р.); "Європейська хартія місцевого самоврядування" (1985р.); "Європейський кодекс соціального забезпечення" (1990р.); "Європейська соціальна хартія" (1996р.) та інші, що свідчить про тривалі інтеграційні процеси соціальних правових систем країн — членів ЄС.

Культурний вибір є центральним серед соціальних прав людини, яка протягом життя може ідентифікуватися з різними культурами. Головним є не захист культурних прав національної меншини, а пошук шляхів поєднання принципу універсальності з реальністю культурного розмаїття. Про складність цих процесів свідчать заяви офіційних політиків ФРН про те, що мультикультурне суспільство у Німеччині спіткав абсолютний провал [7].

Пошук шляхів досягнення взаємопорозуміння, терпимості, попередження конфліктних ситуацій між представниками різних традицій, уподобань, ціннісних орієнтацій набувають дедалі більшої актуальності. Варшавський самміт Ради Європи у травні 2005 р. визначив міжкультурний діалог як одну з пріоритетних сфер діяльності РЄ на майбутні роки. У 2006 р. Комітет Міністрів РЄ розпочав підготовку Білої книги з міжкультурного діалогу, яку було оприлюднено у 2008 р. як джерело різних ініціатив та політичних підходів до покращення культурного розмаїття, зменшення ризиків дискримінації та знищення культурних меншин.

Особлива увага приділяється конфесійному вимірові міжкультурної комунікації [8].

Разом зі ствердження плуралізму й взаємної терпимості необхідно запроваджувати "демократичне керування зростаючим культурним розмаїттям" через різнорівневий міжкультурний діалог. При цьому право вибирати свою власну культуру є центральним питанням прав людини і "на різних життєвих етапах кожна людина може ототожнювати себе з різними культурами".

Ця теза ще раз підтверджує те, що немає потреби чітко "ідентифікувати" індивіда з тією чи іншою культурою. Насправді, все набагато складніше. Самоідентифікація може варіюватися у продовж всього життя. І тою головним є не чітке визначення, до якої саме культури належить особа, а тоді захищати її права як представника саме тієї культури чи цивілізації, а необхідно створити таке середовище, в якому б не було б потреби захищати права тієї чи іншої меншини. І таке середовище буде задовольняти не лише тих суб'єктів, які чітко себе не ідентифікують з тією чи іншою культурою чи вважають себе представниками тієї чи іншої цивілізації (адже "конфлікт ідентифікацій" може відбуватися і в середині однієї людини), але й буде сприяти реалізації творчих здібностей навіть стійких послідовників тієї чи іншої конфесії.

Можна стверджувати, що головна мета міжкультурного діалогу й присвяченої йому Білої книги полягає в тому, щоб, зберігаючи принцип універсальності, шукати й знаходити шляхи поєднання цього принципу з реальністю культурного розмаїття [9].

Ключовий закон, який формує правове поле українського культурного простору, на якому провадиться культурна діяльність та задовольняються культурні, інформаційні та дозвілєві потреби наших громадян, визначає серед основних засад державної політики у сфері культури пропагування української національної культури у всій її різноманітності за кордоном та світового культурного надбання в Україні, підтримку вітчизняного виробника у сфері культури та забезпечення розвитку міжнародного культурного співробітництва.

Серед пріоритетів державної політики у сфері культури визначено створення умов для розвитку культури української нації, корінних народів та національних меншин України.

Поряд з тим, що держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування державної мови у сфері культури, вона також гарантує вільне використання мов усіх національних меншин України та забезпечує дотримання прав громадян України всіх національностей у цій сфері. Насамперед, створюючи умови для культурного розвитку громадян України всіх національностей, сприяючи залученню їх до спільного процесу створення культурних цінностей. Крім того, громадяни України будь-якої національності мають право зберігати, розвивати і пропагувати свою культуру, мову, традиції, звичаї та обряди, утворювати національно-культурні товариства, центри, заклади культури та провадити будь-яку іншу діяльність у сфері культури, що не суперечить законодавству.

На державу покладено сприяння міжнародному культурному обміну, співробітництву закладів культури, професійних творчих працівників, працівників культури України із зарубіжними партнерами. А заклади культури незалежно від підпорядкування, форми власності та організаційно-правової форми, професійні творчі працівники, окремі громадяни мають право самостійно укладати договори (контракти) з іноземними фізичними та юридичними особами про форми співробітництва у сфері культури, брати участь у роботі відповідних міжнародних організацій та фондів, провадити зовнішньоекономічну діяльність у сфері культури відповідно до законодавства.

Окремо наголошується, що держава піклується про задоволення національно-культурних потреб українців, які проживають за межами України, зокрема шляхом сприяння проведенню культурно-мистецьких заходів за кордоном, відкриття та діяльності українських національних культурних центрів, національних освітніх закладів у інших країнах [6].

Серед 110 завдань, покладених Указом Президента України "Про Положення про Міністерство культури України" від 6 квітня 2011 року № 388/2011 на Мінкультури України, цієї проблематики стосується щонайменше 24 пункти.

Мінкультури України визначає пріоритетні напрями розвитку у сферах вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей, державної мовної політики, міжнародних відносин, релігії та захисту прав національних меншин України, формує, встановлює та затверджує в установленому порядку за участю та погодженням з іншими сторонами соціального діалогу державні соціальні нормативи у сфері обслуговування закладами культури та здійснює в межах своїх повноважень заходи щодо виявлення, обстеження, обліку і охорони осередків народних художніх промислів та заповідних територій народних художніх промислів. Крім того, формує та веде Державний реєстр національного культурного надбання, здійснює заходи, спрямовані на популяризацію культурних надбань Українського народу за межами України і світової культури в Україні та залучає представників української діаспори до участі в культурно-мистецьких проєктах та інших видах культурної діяльності; підтримує міжнародний культурний обмін та сприяє співробітництву державних установ, громадських організацій та приватного сектора у сфері міжнародного культурно-мистецького співробітництва;

Мінкультури України також сприяє зміцненню взаємопорозуміння і терпимості між релігійними організаціями різних віросповідань, участі релігійних організацій у міжнародних релігійних рухах, форумах, ділових контактах із міжнародними релігійними центрами і зарубіжними релігійними організаціями, налагоджує контакти і координаційні зв'язки з відповідними органами інших держав із цих питань та забезпечує реалізацію прав осіб, які належать до національних меншин України.

Серед іншого, зазначений орган державної влади сприяє збереженню і розвитку етнічної самобутності національних меншин України, задоволенню їх культурних, мовних та інформаційних потреб, розробляє заходи щодо збереження і розвитку культурного та мовного розвитку національних меншин України та здійснює заходи щодо формування толерантності в українському суспільстві та запобігання розпалюванню міжетнічної ворожнечі, а також проявам дискримінації, нетерпимого ставлення до осіб за ознаками раси, етнічного походження, мовними ознаками і з реалі-

Таблиця 1. Мінімальна заробітна плата окремих країн ЄС станом на 2007 рік

№	Назва країни	Мінімальна з/п (євро)	% від середнього значення
1.	Люксембург	1642	210
2.	Франція	1321	169
3.	Англія	1010	129
Середнє значення мін. з/п		780	100
4.	Іспанія	728	93
5.	Чехія	360	46
6.	Естонія	278	36
7.	Болгарія	123	16
Для порівняння – Україна		90	12

Таблиця 2. Територіальні соціальні диспропорції в Україні станом на 2004 рік

№	Місце проживання	Злиденні, %	Бідні, %	Середні, %	Заможні, %
1.	Київ	0	23	75	2
2.	Велике місто (>250 жит.)	5	29	65	1
3.	Мале місто	5	39	54	2
4.	Село	7	41	51	1

зації положень Європейської хартії регіональних мов або мов меншин сфері культурної діяльності та засобах її здійснення.

Документ передбачає також сприяння діяльності громадських організацій, які створені національними меншинами України, щодо організації і проведення культурно-мистецьких та мовно-просвітницьких заходів, надання консультативної допомоги в організації їх діяльності, розвитку етнокультурних зв'язків громадських організацій національних меншин з відповідними громадськими організаціями за межами України, забезпечення захисту законних прав національних меншин, у тому числі проведення міжнародних, всеукраїнських, регіональних заходів з питань міжнаціональних відносин та сприяння розширенню міжнародного співробітництва з державами, що мають в Україні етнічно споріднені спільноти [6].

Соціальні стандарти ЄС формуються в умовах існування серед його членів різних моделей соціальних держав — "континентальна", "англо-американська", "скандинавська". Наприклад, сім з 27-ми країн Євросоюзу не мають фіксованої мінімальної заробітної плати — Фінляндія, Швеція, Данія, Австрія, Німеччина, Італія та Кіпр. Серед решти країн цей соціальний стандарт виглядає наступним чином (табл. 1) [2].

Соціальні стандарти є ключовим елементом соціальної політики держави і виступають інструментом управління, механізмом підвищення конкурентоспроможності та індикатором якості послуг. Ядром ідеології побудови системи соціальних стандартів виступає концепція "соціальної держави" та теорія "управління орієнтованого на результат".

Публічними формами задоволення соціальних потреб є індивідуальна та сумісна. Потреби індивідуальної форми фінансуються з державного бюджету і встановлюються державою. Сумісні, наприклад, освітні чи культурні соціальні послуги, фінансуються з місцевого бюджету, а єдині соціальні стандарти їх надання у нас перебувають на стадії формування.

Існуюча в Україні бюджетна система поглиблює наявну диференціацію у доходах та видатках місцевих бюджетів. Так, за сумою власних доходів амплітуда складає 7,5 рази, а за видатками, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів — 5,8 рази. Кількість та якість соціальних послуг є територіально диференційованою. Територіальні соціальні диспропорції наведені у табл. 2 [10].

Крім соціального, варто відмітити етнічний та мовно-культурний аспекти проблеми. Частка українців (2004 р.) є найвищою саме серед злидених — 43 відсотки, та серед бідних — 42 відсотки; натомість серед середнього класу вона складає 35 відсотків. Диспропорції щодо освітнього рівня (2001 р.): серед українців повну вищу освіту має лише

12 відсотків, серед росіян — 19 відсотків; натомість із початковою освітою українців 15 відсотків, а росіян — 11 відсотків. Це успадкована постколоніальна ситуація, виправлення якої потребує цілеспрямованої соціальної та культурно-освітньої політики шляхом усунення адміністративно-територіальних соціальних диспропорцій.

ВИСНОВКИ

Розвиток демократії, зміцнення правової держави, децентралізація публічної влади через становлення місцевого самоврядування, запровадження управління, орієнтованого на результат, розвиток соціально-правової компаративістики та ратифікація міжнародних соціально-правових актів — основні механізми адаптації культурного простору України до єдиного соціального простору ЄС.

Закон України "Про культуру" враховує основні вимоги стандартів ЄС щодо демократичного керування зростаючим культурним розмаїттям через механізм міжкультурного діалогу. На черзі — розробка відповідних підзаконних нормативно-правових документів.

Державно-церковне та міжконфесійне правове поле України є найслабшою ланкою нормативно-правового механізму євроінтеграції культурного простору країни. Включення до структури Міністерства культури України Департаменту у справах релігій та національностей покликано забезпечити системний підхід вирішення наявної проблеми.

Відзначають два вектори розвитку соціальної сфери в Україні: перший — послідовне відтворення громіздкої, соціально та фінансово невинуватеної системи пільг і соціальних виплат та вузькоідеологічної культурної сфери зі збереженням неефективної розгалуженої мережі державних закладів та установ, що відповідає традиціям і підходам радянської моделі; другий — запровадження нових, більш ефективних та економічно обґрунтованих форм і видів формування соціально-культурного простору, яке супроводжується розвитком базової мережі закладів культури на рівні громад, що відповідає сучасній моделі та соціальним стандартам ЄС та слугуватиме залученню країни до процесу міжкультурного діалогу як політичного пріоритету ЄС.

Величезний пласт традиційної культури українського народу є найважливішим чинником євроінтеграції України до спільного адміністративно-соціального простору ЄС.

Література:

1. Council of Europe. Офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.coe.int/lportal/web/coe-portal/>
2. Потехін О. Україна — Європейський Союз: соціальний вимір / О.Потехін, О.Врадій // Центр миру, конверсії та зовнішньої політики України. Офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://crpf-ru.org.ua/>
3. Черленяк І. Про методику дослідження ідентифікації європейських соціальних стандартів / І. Черленяк // Стратегічні пріоритети. — 2008. — № 4(9). — С. 121—128.
4. Пищуліна О. Мінімальні соціальні стандарти як механізм вирішення основних соціальних проблем держави та критерії розрахунку соціальних послуг / Пищуліна О. // Національний інститут стратегічних досліджень. Офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/Desember/13.htm>
5. Губань Р. Правова політика Ради Європи щодо міжкультурного діалогу / Р. Губань // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://justinian.com.ua/article.php?id=3234>
6. Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>
7. DW-WORLD.DE. Офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,6120679,00.html>
8. Національний інститут стратегічних досліджень. Офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/>
9. Український незалежний центр політичних досліджень. Офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ucipr.kiev.ua/>
10. Стріха М.В. Дослідження трансформації культурних практик та споживання культурних товарів і послуг у сучасному українському суспільстві / М.В. Стріха, М.Ю. Рябчук, Т.В. Метельова // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.culturalstudies.in.ua/zv_2004_6.php

Стаття надійшла до редакції 17.01.2012 р.